

INHOUD

- I Naar de bliksem * 7
- II Een mooie jongen en de andere levensweg * 13
- III Gered uit de chaos * 20
- IV De Witte Paters * 25
- V Als Jan terugkomt * 31
- VI Noviciaat * 36
- VII De twijfel * 44
- VIII Oorlogsjaren * 49
- IX Priesterwijding * 57
- X Aalmoezenier * 62
- XI Leraar in Amsterdam * 73
- XII Studenteneklesia * 81
- XIII Stilte voor de storm * 88
- XIV In de woeling van het leven * 94
- XV De heren van Adelbert * 102
- XVI Afzetting en eerherstel * 109
- XVII Een ongelovige hond * 118
- XVIII Een vondst van de Schepper * 124
- XIX Het verhoor * 128

- xx Niets los van jou * 138
- xxi Het brood en de wijn * 145
- xxii Uilenstede * 151
- xxiii De logé * 157
- xxiv Bloei niet meer voor mij * 166
- xxv Wim * 173
- xxvi Emeritaat * 177
- xxvii Aids * 182
- xxviii Atheïsme * 188
- xxix Het celibaat * 194
- xxx Verdacht en veracht * 202
- xxxi De laatste van de drie * 209
- xxxii Afscheid van de Studenteneklesia * 213
- xxxiii In vrede met God * 215

Nawoord van Alex Verburg * 229

NAAR DE BLIKSEM

Mijn kindertijd was een tijd van onvermengd geluk. Tot mijn zeventiende ben ik niet anders dan bemind geweest.

Ik ben geboren in het heidedorp Zeeland, aan de bovenrand van de Peel. Na een paar jaar verhuisden wij naar Oijen, een schitterend Maasdorpje.

Van de details herinner ik mij weinig. Niets van de eerste heilige communie die ik ontving en evenmin weet ik welke klas het was die ik op de lagere school oversloeg – ik leerde spelenderwijs. Ik herinner mij alleen dat ik droomde, eindeloos droomde. Objectloos. Want ik droomde niet van iets, ik droomde vanúit iets, vanuit een soort vreugde. Dan zat ik in de uiterwaarden, op het zand uit de rivier, en zag ik een schip voorbijgaan. Een en al vage vreugde.

We waren met drie jongens thuis, de kinderen van de ‘mulder’ – ik kom uit een geslacht van molenaars. Wij waren niet wat men noemt rijke mensen, maar ook absoluut niet arm. We hadden in Oijen een groot huis, met grote kamers. Een eetkamer, een zitkamer, een deftige kamer, maar daar zaten we niet vaak. Daarnaast lag de slaapkamer van vader

en moeder, achter de hoge ramen van het voorhuis. Wij sliepen boven. En even verderop draaiden de wiken van de molen.

In het slaapvertrek van mijn ouders was een muurkast die de hele wand omvatte en die met de rest van de kamer was meebehangen. Daarin stond de brandkast. Ik heb die een paar keer goed gezien. Niet een brandkastje was het, maar een kast van wel een meter hoog. Want er was altijd kapitaal in huis. Klanten betaalden met baar geld. Bovendien waren er na de Eerste Wereldoorlog wat banken failliet gegaan, dus mijn vader was waakzaam geworden.

In mijn kinderogen stond mijn moeder volstrekt buiten de zaken van mijn vader. Ze liet zich ook nooit op de molen zien, een vrouw kwam daar niet. Maar bij ietsje belangrijker betalingen liep mijn vader naar het woonhuis toe. ‘Vrouw,’ vroeg hij dan, ‘kun je geld halen uit de brandkast?’ Zij bewaarde de sleutel en wist precies wat erin zat. Ze had gevoel voor wat veilig was en wat niet en ze kende de risico’s die mijn vader nam. Dus ze wist in grote lijnen wel degelijk wat er in de zaken omging. Zo onmondig waren die vrouwen niet, dat is een waanidee. Een Turkse jongen vertelde mij over zijn moeder, die thuis alles besliste, maar buitenshuis graag achter vader aan liep. Het is het toneelspel van alle culturen. Vrouwen hebben een natuurlijke slimheid.

Ik had een tante, tante Miet, een ongetrouwd gebleven zus van mijn vader, die na de dood van hun moeder moeiteloos het heft in handen nam en het leven van haar broers beheerste. Ze woonde samen met een broer die iets *minus valens* was; hij hoefde niet naar een gesticht, maar telde wat minder mee in de vooruitgang, in de arbeid.

Trouwens, mijn moeders moeder was tamelijk vroeg weduwe geworden, een weduwe met twaalf kinderen. Zes zonen en zes dochters, alsof het allemaal door de Schepper

berekend was. Ik heb haar nog gekend en die grootmoeder had een perfect gezag over haar kinderen, zelfs toen zij al dertig, veertig jaar waren. Een van de zonen, de jongste van de zes, was een beetje een woesteling, een wildeman. Bèr heette hij, van Lambertus, maar hij werd ook wel Beer genoemd, wat een beetje op zijn type wees.

De familie bezat zaken. Zo bediende ze het veer over de rivier. En bij het veer had ze een hotel, geen duur hotel, logies voor reizigers die 's avonds niet verder konden en moesten wachten tot de volgende ochtend. Maar het grootste inkomen kwam uit een hengstenbedrijf. Dat stond in Overasselt, over de Maas dus, waar mijn moeder vandaan kwam; of eigenlijk kwam ze uit Beers, daar is ze geboren. Dat bedrijf was in handen van mijn ooms, maar het hengstenbezit – een deel van Gelderland werd ermee gedekt – was per persoon juridisch nooit helemaal goed geregeld. En daar had Beer gebruik van gemaakt, 'Beer had de zaak even opgelicht'. Ik ken het verhaal van mijn vader, die wel vaker zulke verhalen had; ik denk ook een beetje om ons te leren hoe het gaat, bij moeders en zo.

Mijn grootmoeder was een klein vrouwtje. Natuurlijk kwam het verhaal haar ter ore, zoiets lekt altijd uit.

'Bèr, Bèr!' roept ze.

Beer komt.

'Bèr, ik hoor wat er gebeurd is. Dat gebeurt nóóit meer, hè?'

'Nee,' zegt Beer.

Dertig, veertig jaar was hij.

Mijn ouders, Kees van Kilsdonk en Marie Martens, hadden elkaar ontmoet op de kermis. Dat was heel gewoon in Brabant. Ieder dorp, er waren wel acht omringende dorpen, hield op vaste zondagen in het jaar kermis. Daar kwamen

de jongens naartoe, maar ook de meisjes, die zich altijd lieten vergezellen door vriendinnen, ze gingen nooit alleen. Was het raak, dan vroeg een meisje aan een jongen: ‘Vind je het plezierig om bij mijn ouders op de koffie te komen?’ Dat betekende dat ze iets in hem had gezien. Of andersom, maar zij koos evengoed als hij.

Mijn vader viel bij mijn moeder thuis in de smaak. Een betrouwbare jongen. Niet zo jong meer, al dertig, en hij had werk: de familie had twee molens, De Dageraad en de St. Victor, en bestierde een herberg annex eetgelegenheid, winkel en bakkerij – met wel acht knechts – op het meest opvallende punt van het dorp, naast de hoog oprijzende neogotische kerk met haar statige, al te royale en ontoegankelijke pastorie.

Van seksueel verkeer voor het huwelijk was geen sprake, er werden vooral brieven geschreven, van mijn moeder aan mijn vader. Ik heb ze gelezen, mijn broer had ze nog. Geen amoureuze brieven, dat zouden ze wat oneerbiedig hebben gevonden, maar wel met stijlvolle toegenegenheid en in een prachtig handschrift. Het Brabants kende geen verschil tussen u en jij, dus sprak mijn moeder mijn vader aan met gij. Dat was niet deftig, het was hun taal. Maar iets gereserveerds, ja, het waren geen echte wat wij tegenwoordig noemen liefdesbrieven. Maar wel brieven waaruit genegenheid sprak, eerbied, verwachting. Mijn moeder voelde al wel de zekerheid groeien dat hij haar ten huwelijk zou vragen.

Ze schreef haar brieven kundig en foutloos, je kon merken dat mijn moeder wel een ontwikkeling had. De meisjes in het gezin waaruit zij kwam, waren allemaal één jaar op kostschool geweest bij de ursulinen in Grubbenvorst, een beroemde orde van vrouwen. Daar leerden ze de betere keuken, de betere linnenkast en wat Frans.

Ze hadden dus een zekere cultuur, maar wilden niet naar

een academisch milieu overstappen, dat was niet de bedoeling. Niet de bedoeling en niet de verwachting.

Mijn vader was lelijk, uitgesproken. Niet misvormd, maar hij had een dof en mat gezicht. Mede door de arbeid in die molen, denk ik. Na iedere werktijd onder de douche was er toen nog niet bij, en meel deed de huid aan. Mijn moeder daarentegen was van een ongelooflijke pracht. Niet ‘mooierig’, maar welgevormd en met een diepzinnige schoonheid.

Mijn vader was literair volstrekt onbegaafd, zei ook zeer weinig. Hij was diepgelovig, maar sprak nooit over God. Dat vond hij aanstellerig, opzichtig. Mensen die over God praatten, wilden zichzelf laten gelden, zei hij. Mijn moeder was echt godsdienstig, zij zong mooie liederen, had mooie beelden in huis en versierde die.

Het geloof had geen dwingende sociale betekenis bij dat type Brabantse katholieken, niet in de zin van ‘o, wij hebben de waarheid’. Ze hadden ook helemaal geen preekbehoefte. Ze gingen ’s zondags met vreugde naar de kerk, met vreugde ter communie – want communie, ja, dan nuttigde je Ons-Heer, zo heette dat. En de katholieken verstonden dat woord precies, de communie was iets heiligs.

Door Pius x, ook de paus van de kindercommunie, is in 1905 de dagelijkse communie zwaar gepropageerd. Maar mijn vader, die dus wel een absoluut vanzelfsprekend geloof had, deed daar niet aan mee. Hij had zo zijn eigen begrenzungen. Tot hier en niet verder. Wel nam hij, als hij door de week op de fiets of lopend langs de kerk kwam, op het moment dat hij vanaf de straat het tabernakel passeerde, zijn pet af.

Elke avond baden wij als gezin het rozenhoedje, dat is eenmaal de rozenkrans met vijftig Weesgegroetjes en vijf

Onzevaders. Wij, de drie jongens, knielden ieder voor onze stoel, vader en moeder bleven zitten.

Ook als het zwaar onweerde, werd er gebeden. Er was nog weinig elektrische afweer in die dorpen, bij groot onweer kon gemakkelijk brand uitbreken. Dus sloot mijn vader de ramen, de luiken, ook van het achterhuis, en dan zei mijn moeder: 'Jongens, we gaan nu bidden.' Wij knielden voor onze stoel neer, net zoals 's avonds bij het rozenhoedje, en mijn moeder bad dan tot het kruisbeeld dat in de kamer hing, tot Ons-Lieve-Heer.

Nu woonde net even buiten het dorp Piet, en Piet was na veel ruzie met de pastoor uit de kerk getreden. 'Ik geloof niks meer,' zei Piet, 'het is allemaal onzin.' Hij was de eerste, de enige afvallige buiten de parochie. Dus vroeg ik eens tijdens zo'n hevig onweer aan mijn moeder, ik was een jaar of negen: 'Piet zal wel niet bidden nu?'

'Nee,' zei mijn moeder, 'Piet bidt niet.'

'Dus dan is Piet meer in gevaar dan wij.'

'Nee,' zei mijn moeder weer, 'zo is Ons-Lieve-Heer niet.'

'Maar waarom bidden wij dan wel?'

En toen antwoordde mijn moeder iets wat mij helemaal tevredenstelde, als kind en ik denk nu nog. Als ze bijgelovig was geweest, dan had ze gezegd: 'Ja, dan loopt Piet inderdaad meer risico dan wij.' Maar dat deed ze niet. Ze trok het niet in het fysiek wonderbare. Nee, ze antwoordde, en het frappeert me nu nog: 'Als we dan toch naar de bliksem gaan, jongen, dan is het beter om mét de gekruisigde Christus naar de bliksem te gaan, dan zonder.'

Het gebed is geen bezwering. Echt gebed is dat nooit.

EEN MOOIE JONGEN EN DE ANDERE LEVENSWEG

Wij hadden altijd twee knechts die bij ons in huis woonden, ze sliepen in het achterhuis. Krachtige jongens van meestal rond de twintig jaar, die met paard-en-wagen meel gingen brengen bij boeren ver weg, in Teeffelen bijvoorbeeld, een subdorpje waar je geen molenaar had. Ze zaten ook bij ons aan tafel, maar 's avonds niet in de huiskamer.

En we hadden een vaste meid, een dienstbode, die wel 's avonds in de huiskamer zat en die net als wij, de drie jongens, in het voorhuis sliep. Voor- en achterhuis waren met vijf sloten van elkaar gescheiden, er was geen wederkerige toegang.

Maar wat gebeurt nu? Op een bepaald moment blijkt dat de meid zwanger is van een van de knechts, Henk, de beste en mooiste knecht. Een prachjong van eenentwintig jaar. Een boerenzoon uit Wijchen die ooit molenaar hoopte te worden. Wat op zich al apart was. Een intelligente jongen, maar zonder intellectuele ambities. Iedereen hield van Henk. Ook de boeren bij wie hij langsging met de kar. En mijn vader, die toch ontzettend discreet was, kon niet anders dan ons laten merken dat hij van Henk hoge verwachtingen

had. Henk kon alles, Henk ging uitstekend met de klanten om, Henk had alles mee.

Ik was niet in de echte zin verlegen en zag wel wat er allemaal speelde. En wist ook dat ik nooit deel zou nemen aan die wereld, ik zou nooit molenaar worden. Maar wat ik niet begreep, was hoe in godsnaam Henk door die dichte muur tussen voor- en achterhuis was heen gekomen om met de meid te vrijen. Vijf sloten!

Henk moest vertrekken. Onmiddellijk. Hoeveel mijn vader ook van hem hield. Maar daar werd niet over gepraat. Weg. Zonder pardon. Hij droeg de schuld. Dat was de code. En de meid, die overigens uit een heel eerbare familie in Schaijk kwam, maar die wij niet zo aardig vonden omdat ze wat autoritair was, mocht nog drie maanden blijven.

's Zondags, de eerste zondag na Henks vertrek, bad de pastoor vanaf de preekstoel dat de werkgevers voortaan beter voor hun personeel zouden zorgen. Mijn vader boog het hoofd. Hij wist precies wat er bedoeld werd: hij had dit moeten voorkomen. En al wist de pastoor, net als iedereen, dat mijn vader natuurlijk de minste schuld had, hij hoorde dit toch te zeggen. Dit kon niet, zulke dingen mochten niet gebeuren.

Het was duidelijk dat ik in de omgang het meest op mijn moeder leek. Als zij iets moois kocht, een nieuwe tafel, een nieuw tapijt, dan vroeg ze mij dat te bewonderen, niet mijn oudste broer. Die had daar ook geen tijd voor. Hij was ontzettend sportlievend, een echte voetbaljongen. In uiterlijk leek hij wel op mijn moeder, sprekend zelfs. Tot op hoge leeftijd had hij nog glanzende, golvende haren, wit, vroeger zwart. Mijn jongere broer en ik, wij leken op vader. Later trok dat een beetje bij, maar wij waren gewoon lelijk. Niet apert lelijk, maar ook niets bijzonders. Dat wist ik en dat kon me niets schelen.

Mijn vader zei nooit iets wat intiem en persoonlijk was, hij was ook bang iemand te krenken. Maar op een zondagmiddag wandelden hij en de kinderen die wilden, een beetje in een kring om het dorp, langs de Maas. Mijn oudere broer liep tien meter voor ons en trapte tegen een balletje of een steentje – zo hield hij zich bezig. Ik liep zwijgzaam naast mijn vader, die ineens zei, in diep gepeins verzonken: ‘Wat is het toch een mooie jongen.’ Ik zei niets. Hij heeft waarschijnlijk niet begrepen dat ik het hoorde. Maar ik hoorde het goed. Ik was tien jaar, maar het is alsof ik het een week geleden hoorde. Ik was helemaal niet vernederd, ik dacht alleen: ik heb een andere levensweg.

Foto's uit die tijd heb ik nooit bewaard, maar ze bestaan wel. Van De Korenbloem, de molen die mijn vader in Oijen had gekocht, van ons huis, het voorhuis, het achterhuis. En van ons, de drie jongens, allemaal in hetzelfde pak. Dat was in het dorp wel wat ongebruikelijk, zo'n pak uit de stad, uit Nijmegen. Het was een beetje chic.

Waarom mijn ouders niet méér kinderen hebben gekregen – de fleur van dochters heeft aan het kleine gezin altijd ontbroken –, daar is nooit over gesproken. Mijn moeder werd vroegtijdig ziek, tweemaal is ze in Den Bosch aan haar galblaas geopereerd, voor die tijd zware operaties. Ik denk dat mijn vader toen al heeft gedacht: nee, dat kan niet. Om haar hadden we ook Zeeland verlaten. Om moeder los te maken van de vele zaken daar, van de bakkerij, de winkel en herberg Het Zwaantje, waar zij gastvrouw was, en haar wat meer rust te gunnen in de hoop dat ze dan langer zou leven. Maar dat heeft niet geholpen. Al in 1927 is zij gestorven. Bij haar beaarding stond ik naast mijn vader en hield ik zijn jas vast omdat ik bang was dat hij haar zou naspringen, zo bewogen was hij.

Was het echt alleen de gezondheidstoestand van mijn moeder geweest die mijn vader ertoe had gedreven om vrij plotseling en met volkomen onzekere vooruitzichten Zeeland te verlaten en een molenbedrijf te kopen in het minder aanzienlijke Oijen? Want de Peeldorpen, oorspronkelijk arm, ontwaakten in de vaart van de industrie, terwijl de Maasdorpen langer slapend bleven.

Er zouden, maar dat is heel duister, spanningen zijn geweest tussen mijn moeder en de ongetrouwde, oudste zuster van mijn vader, onze heerszuchtige tante Miet. Haar dominantie tekent zich nog af in mijn herinnering. En de panische reactie om dan maar het eigen dorp, waar de familie sinds eeuwen huisde, ijlings te verlaten, kenmerkt het karakter van mijn rechtschappen vader. Hij was een man die bovenal prijs stelde op vrede. Hij heeft later met geen woord over de plotselinge uittocht gesproken. Ook niet met vijandige woorden over zijn oudste zuster, onze ongetrouwde tante.

Ik denk nog vaak aan mijn ouders. Aan allebei. Mijn broers zouden zonder meer in de voetsporen van mijn vader zijn getreden als het molenaarsberoep toekomst had gehad. Maar dat stierf uit. Ze zijn er wel altijd blijven wonen, op die dorpen daar. Duidelijk kiezend, de stad was niets voor hen. Ook voor hun kinderen niet.

Het merkwaardige is dat mijn oudste broer, die hypervoetbaljongen, later over een fabelachtige eruditie bleek te beschikken, weliswaar op gebieden waar ik geen persoonlijke interesse voor had – bijvoorbeeld de ontwikkeling van de danskunst in Duitsland, daar had hij allemaal boeken over –, maar dat hield ik natuurlijk voor me. Hooguit zal iets van mijn verbazing hem zijn opgevallen.

Mijn vader had een lichte voorkeur voor mijn broers.

Niet ten nadele van mij, maar Theo en Wim waren meer van zijn genre, de sportwereld. Mijn kracht lag daar duidelijk niet. Hoewel ik vrij redelijk hockeyde. Maar dat kwam omdat ik ontzettend hard kon lopen. Dat konden wij alle drie, dat was aangeboren. Dus speelden we in het hockeyelftal. Maar in wezen boeide het me niet, de sport. Net als mijn moeder, zij stond ook buiten die wereld en haar voorkeur ging een tikje meer uit naar mij.

Mijn moeder had een grote fijngevoeligheid voor mensen, voor arme en zieke mensen in het bijzonder. Iedereen die dat kon betalen, hield vroeger een varken voor de slacht. Wij hadden er twee, die stonden bij de buurman. Elk halfjaar kwam de slager en werd er een geslacht. Dat gebeurde naast het huis, in het openbaar. Niet per se met toeschouwers, maar ook niet verborgen. Het was niet een soort halve misdaad. Ik heb er ook wel bij gestaan. Nadat zo'n varken was geslacht, moest ik van mijn moeder 's avonds, in het donker, een pakket met het betere vlees naar de armste mensen brengen. Zogenaamd in het geheim.

Nu, als volwassen man, denk ik dat de burenen van die arme mensen dat heus wel merkten, maar liever had mijn moeder dat niet. Ze was van een hoge, affectieve, morele cultuur. Het moest bescheiden en discreet gebeuren. Maar zagen of voelden de burenen toch iets, ach, dan werd er gezwegen. In die dorpen heerste een zwijgcultuur. Men woonde naast elkaar, kon bijna alles van elkaar zien en weten, en zweeg. Zwijgzaamheid was het behoud van een dorp. Men voelde aan: als we eenmaal over elkaar beginnen te praten, zijn we allemaal de dupe, dan wordt het dorp onleefbaar. Het echte dorp van vroeger dan, daar spreek ik nu over. Het dorp dat zelden werd verlaten. Niet een buitenplaats van mensen die iedere ochtend naar de stad trekken voor hun werk.

Ik meen dit niet zwaartillend, maar in mijn geboortedorp staat een beeldje van mij, dat een jonge beeldhouwer, Dennis Coenraad, uit een zekere verering heeft gemaakt. Ik denk dat dat daar alleen kan staan omdat er geen enkele andere Van Kilsdonk meer woont. Er wordt dus niemand boven de ander gesteld. Ja, een pater die ze toch nooit meer zien.

Zo is de dorpscultuur.

Toen mijn moeder werd begraven, zeiden ze dat vrouw, niet mevrouw, dat vrouw Van Kilsdonk een edel mens was, een weldadige molenaarsvrouw. Terwijl zij niet eens in het dorp was geboren en van buiten kwam, waardoor er altijd iets van afstand bleef. Maar er bestond een grote eerbied voor haar. Dat wist ik ook wel, dat voelt een kind.

Het is geen nieuwsgierigheid naar details, maar het zou mij ontroeren als ik eens iemand spreken kon die met een zekere kundigheid over mijn moeder zou kunnen vertellen. Die zou zeggen: 'Ja, dat heb ik toen in haar ontdekt.' Een buurvrouw, een vriendin. Hoe zij haar heeft ervaren, dat zou ik graag horen. Maar ze zijn allemaal dood. Zelfs als ik terugkeerde in het dorp, zou ik niemand meer vinden die haar gekend heeft.

Jaren geleden kreeg ik een onverwacht telefoontje. Het was Henk, die schone jongen die bij de dienstmeid een kind had verwekt – gemaakt zeiden we niet, dat was een onwaardige uitdrukking – en moest vertrekken. Het was hem goed gegaan in het leven. Hij had een molen gekocht in West-Brabant, achter Breda, en was daarnaast een bedrijf in landbouwwerktuigen begonnen. Uiteraard was hij met het dienstmeisje getrouwd – in de cultuur van toen zou het misdadig zijn geweest als hij dat niet had gedaan, hij zou niet anders overwogen hebben. En nu naderde haar einde,

vertelde Henk, en wilde ze me graag nog een keer spreken, eigenlijk om niets anders te zeggen dan dat ze een dankbare verering had voor mijn moeder, niet als hoogmogende dame maar als een heel menselijke vrouw. Dus ik ben naar ze toe gegaan. Vijf kinderen hadden ze gekregen, en, vertelde zij: 'Alles wat ik met mijn kinderen heb kunnen doen, heb ik van jouw moeder geleerd.'

Dat mijn vader hen had weggestuurd, hadden ze nooit beschouwd als een persoonlijk initiatief van hem, maar als iets wat nu eenmaal hoorde in die cultuur. Dat waren de mores en de mores zitten diep, dat is niet de etiquette. Mijn vader was ook niet onbarmhartig. Evenmin was hij, noch mijn moeder, preuts, en zeker niet uit godsdienstige motieven of zo.

Dat zij, de meid, op hoge leeftijd nog mij wou spreken om te zeggen hoeveel zij aan mijn ouders te danken had, wijst erop dat zij zelf die min of meer gewelddadige verwijdering niet verkeerd hadden gevonden. Als je als knecht en meid met elkaar vrijt zodat er een kind komt, dan moet je weg.

Natuurlijk heb ik nooit, ook toen niet, aan Henk de vraag gesteld waar ik mij als kind zo het hoofd over had gebroken: 'Zeg, hoe heeft dat nu kunnen gebeuren?'